

عزراة

عنوان

نقش خانواده در تربیت دینی فرزندان

محقق: ملیحه فکری آبرس
پایه پنجم پاره وقت

حوزه علمیه الزهرا (س) مینودشت

استان گلستان
شهرستان مینودشت

سال ۱۴۰۳

فهرست مطالب

۴	چکیده
۵	مقدمه
۹	ضرورت مسئولیت تربیت دینی والدین
۹	وظایف والدین برای تربیت دینی کودکان بر اساس آیات قرآن و روایات
۱۰	۱- دعا نمودن برای طلب فرزند و ذریه‌ای پاک
۱۰	۲- توجه به آینده فرزندان و منشأ خیر بودن آنها

- ۳- تأثیر نام‌گذاری نیکو ۱۰
- ۴- تأثیر گفتن اذان و اقامه در گوش نوزادان ۱۱
- ۵- تحنیک یا کام برداشتن ۱۳
- ۶- تبریک و دعا به مناسبت تولد فرزند ۱۴
- ۷- حفظ و صیانت فرزندان از آسیب‌های معنوی ۱۵
- ۸- قرار دادن خانه به عنوان پایگاه نشر معارف اسلامی ۱۷
- ۹- شکل‌دهی و شکوفایی امور فطری فرزندان (از جمله نماز) ۱۸
- ۱۰- رشد و شکوفایی بر پایه خلیات فرزندان ۲۱
- ۱۱- تعلیم قرآن و چگونگی آموزش آن به فرزندان ۲۱
- ۱۲- انتقال فرهنگ‌های دینی جامعه به فرزندان ۲۸
- ۱۳- مشارکت دادن همه اعضای خانواده در انجام کارهای خیر ۳۰
- ۱۴- حساس بودن نسبت به زندگی معنوی فرزندان پس از مرگ ۳۰
- ۱۵- اولویت بندی مفاهیم تربیتی بر اساس منشور تربیتی لقمان ۳۱
- ادب ورود اتاق پدر و مادر ۳۵
- ادب برخورد با معلم ۳۶
- بررسی روایات ۴۰
- روایات دسته اول ۴۰
- روایات دسته دوم ۴۱
- روایات دسته سوم ۴۳
- پیشنهادهای کاربردی برای انس بیشتر فرزندان با قرآن ۵۰
- فهرست منابع ۵۳

چکیده

تربیت، عبارت است از مجموعه روش‌ها و فنونی که از آغاز تولد انسان، بلکه مدت‌ها قبل از تولد باید به کار گرفته شود تا استعداد های درونی بشر، رشد و نمو لازم را یافته و در مسیر تکامل و تعالی قرار گیرد. اساساً برای ساختن جامعه‌ای نمونه و تربیت انسان‌هایی کامل و سالم از نظر جسمی و روحی، اصول و روش‌هایی لازم است که انسان، در پرتو آنها بتواند به دور از هر گونه انحراف، مسیر سعادت و کمال را بپیماید. این روش‌ها تحت عناوین احکام و دستورات زندگی شناخته می‌شوند که برخی، قبل از تولد و برخی دیگر بعد از آن و در طول رشد کودک اعمال می‌شود.

امام علی^۷ نیز، به اهمیت آغاز تربیت از سنین کودکی توجه داشته و در وصیت خویش به فرزندش امام حسن^۷ چنین می‌فرماید: «...وَ إِنَّمَا قَلْبُ الْحَدَثِ كَالْأَرْضِ الْخَالِيَةِ مَا أُلْقِيَ فِيهَا مِنْ شَيْءٍ قَبْلَهُ فَبَادَرْتُكَ بِالْأَدَبِ قَبْلَ أَنْ يَقْسُو قَلْبُكَ وَ يَشْتَغَلَ لُبُّكَ لِتَسْتَفِيلَ بِجِدِّ رَأْيِكَ مِنَ الْأَمْرِ مَا قَدْ كَفَاكَ أَهْلُ التَّجَارِبِ بُغْيَتَهُ وَ تَجَرِبَتُهُ فَتَكُونُ قَدْ كُفِّتَ مَثُونَةَ الطَّلَبِ وَ غُوفِيَتْ مِنْ عِلَاجِ التَّجَرِبَةِ...»؛ ... قلب کودک، همچون زمین ناکشته است؛ هر چه در آن افکنند، بپذیرد، پس به ادب آموختن پرداختم پیش از آنکه دلت سخت شود و خردت، هوایی دیگر گیرد، تا با رأی قاطع، روی به کار آری و از آنچه اهل تجربه در پی آن بودند و آزمودند، بهره

بررداری و رنج طلب از تو برداشته شود و نیازت به
آزمون نیفتد...»^۱

طبق رهنمود امیرالمؤمنین علی^۷، بهترین دوران فراگیری
راه صحیح زندگی، ایام طفولیت است؛ زیرا قدرت تقلید و
اقتباس و حس قبول آموزه‌های روش زندگی در دوران کودکی،
بسیار شدید است. به طوری که کودک می‌تواند تمامی اعمال،
رفتار و گفتار مربی خود را به بهترین صورت حفظ کند و خود
را به آن عادت دهد.

اگر بتوانیم قرآن را به یک فرهنگ غنی در جامعه و در تمامی
شئون افراد تبدیل کنیم، آن گاه تربیت قرآنی کودکان، رخ
خواهد نمود.

تربیت قرآنی باید از سوی پدر و مادر در خانواده آغاز
شود و به طور مثال پدر و مادر در منزل باید با قرائت
روزانه قرآن و عمل به آموزه‌های قرآنی، فرزندان را به شکل
غیرمستقیم به قرآن و آموزه‌های قرآنی جذب کرده و فضایی
قرآنی را در خانه ایجاد کنند.

**واژه های کلیدی: خانواده، تربیت دینی، وظایف
والدین، فرزندان**

مقدمه

یکی از عوامل مؤثر در تربیت دینی کودکان، والدین و
خانواده او هستند. اثرگذاری والدین، به دلیل جایگاه ممتاز
و تعامل بیشتر ایشان و اینکه نخستین مربی کودک‌اند، بیشتر
از سایر عوامل اجتماعی است. اندیشمندان و کارشناسان علوم
تربیتی و روان‌شناسی، با عبارات مختلف به نقش اساسی والدین
و محیط خانواده در رشد اخلاقی و شخصیتی کودکان اشاره
کرده‌اند.^۲ برای نمونه، کارل یونگ^۳ یکی از روان‌شناسان غربی
معتقد است که والدین می‌توانند با شیوه‌های رفتاری خود، به
رشد شخصیت او کمک کنند یا مانع آن بشوند.^۴
برخی نیز معتقدند که شخصیت اصلی هر جامعه، محصول اسلوب
و طریقه تربیت خانوادگی دوران طفولیت می‌باشد.^۵

۱. ابن ابی الحدید، عبد الحمید بن هبة الله، شرح نهج البلاغة لابن ابی
الحدید، محقق / مصحح: ابراهیم، محمد ابوالفضل، قم، مکتبة آية الله
مرعشي نجفی، چاپ اول، ۱۴۰۴ ق.، ص ۳۹۳.

۲. پناهی، علی احمد و احمد حسین شریفی، بایسته‌های اخلاقی همسران و
نقش آن در تربیت فرزندان، معرفت اخلاقی، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی
امام خمینی^۱، سال ۱، شماره ۱، ۱۳۸۸ ش.، ص ۱۳۶.

۳. Karl Gung

۴. شولتز، دوان، نظریه‌های شخصیت، ترجمه یحیی سید محمدی، تهران،
مؤسسه نشر ویرایش، ۱۳۸۴ ش.، ص ۱۹۱.

۵. هاشمی، سید مجتبی، تربیت و شخصیت انسانی، قم، بی‌تا، ۱۳۷۲ ش.، ج
۱، ص ۱۱۵.

۳۸. _____، الأمثل في تفسير كتاب الله المنزل، قم، مدرسه امام علي بن ابي طالب، چاپ اول، ۱۴۲۱ ق.
۳۹. _____، تفسير نمونه، تهران، دارالکتب الإسلامية، چاپ اول، ۱۳۷۴ ش.
۴۰. مظاهری، حسین، ویژگی‌های معلم خوب، قم، نشر اخلاق، چاپ یازدهم، ۱۳۸۸ ش.
۴۱. نراقی، احمد، رسائل و مسائل، قم، کنگره بزرگداشت ملا مهدی و ملا احمد نراقی، ۱۳۸۰ ش.
۴۲. _____، دارالتفسیر، قم، بی‌نا، ۱۳۷۶ ش.
۴۳. _____، معراج السعادة، تهران، انتشارات رشیدی، ۱۳۶۲ ش.
۴۴. قمی، علی بن ابراهیم، تفسیر قمی، قم، دارالکتاب، چاپ چهارم، ۱۳۶۷ ش.
۴۵. طباطبایی، محمد حسین، المیزان في تفسير القرآن، (۲۰ ج)، قم، دفتر انتشارات اسلامی، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ پنجم، ۱۴۱۷ ق.
۴۶. زین، محمد بسام رشدی، مدرسة الانبياء عبر و اضاء، بیروت، دارالفکر المعاصر، ۱۴۲۱ ق.
۴۷. ابن ابی جمهور، محمد بن زین الدین، عوالي اللئالی العزیزة فی الأحادیث الدینیة (۴ ج)، قم، دار سید الشهداء للنشر، چاپ اول، ۱۴۰۵ ق.
۴۸. عروسی حویزی، عبد علی بن جمعه، تفسیر نور الثقلین، تحقیق: سید هاشم رسولی محلاتی، قم، انتشارات اسماعیلیان، چاپ چهارم، ۱۴۱۵ ق.
۴۹. محمد قاسمی، حمید، روش‌های تربیتی در داستان‌های قرآن، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۹ ش.
۵۰. ثقفی تهرانی، محمد، تفسیر روان جاوید، تهران، برهان، چاپ سوم، ۱۳۹۸ ق.
۵۱. طبرسی، فضل بن حسن، مکارم الأخلاق، قم، شریف رضی، چاپ چهارم، ۱۴۱۲ ق / ۱۳۷۰ ش.
۵۲. _____، تفسیر جوامع الجامع، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷ ش.
۵۳. _____، مجمع البیان في تفسير القرآن، تهران، ناصر خسرو، ۱۳۷۲ ش.
۵۴. قمی مشهدی، محمد بن محمد رضا، تفسیر کنز الدقائق و بحر الغرائب، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت ارشاد اسلامی، چاپ اول، ۱۳۶۸ ش.
۵۵. شریف الرضی، محمد بن حسین، نهج البلاغة (للصبحي صالح)، محقق / مصحح: فیض الإسلام، قم، هجرت، چاپ اول، ۱۴۱۴ ق.

۵۶. ابوطالبی، مهدی، تربیت دینی از دیدگاه امام علی^۷، قم، مرکز انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^۱، چاپ سوم، ۱۳۸۸ش.
۵۷. ابن شهر آشوب مازندرانی، محمد بن علی، مناقب آل أبي طالب عليهم السلام (لابن شهر آشوب) (۴ج)، قم، علامه، چاپ اول، ۱۳۷۹ق.
۵۸. شعیری، محمد بن محمد، جامع الأخبار (للشعیری)، نجف، مطبعة حيدرية، چاپ اول، بی تا.
۵۹. ابن فهد حلی، احمد بن محمد، عدة الداعي و نجاح الساعي، محقق / مصحح: موحدی قمی، احمد، بی جا، دار الكتب الإسلامية، چاپ اول، ۱۴۰۷ ق.
۶۰. راوندی کاشانی، فضل الله بن علی، النوادر (للراوندي)، محقق / مصحح: صادقی اردستانی، احمد، قم، دار الكتاب، چاپ اول، بی تا.
۶۱. طوسی، محمد بن حسن، الإستبصار فيما اختلف من الأخبار (۴ج)، محقق / مصحح: خراسان، حسن الموسوی، تهران، دار الكتب الإسلامية، چاپ اول، ۱۳۹۰ ق.
۶۲. بحرانی، سید هاشم، البرهان فی تفسیر القرآن، تهران، بنیاد بعثت، چاپ اول، ۱۴۱۶ ق.
۶۳. سبزواری نجفی، محمد بن حبیب الله، ارشاد الأذهان الي تفسیر القرآن، بیروت، دارالتعارف للمطبوعات، چاپ اول، ۱۴۱۹ ق.
۶۴. مترجمان، تفسیرهدایت، مشهد، بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، چاپ اول، ۱۳۷۷ش.
۶۵. تک فلاح، داوود، کاربرد مهارت‌های تدریس و روان‌شناسی در آموزش قرآن، تهران، سازمان دارالقرآن الکریم، چاپ اول، ۱۳۹۰ش.
۶۶. فضل الله، محمد حسین، تفسیر من وحي القرآن، بیروت، دارالملاک للطباعة و النشر، چاپ دوم، ۱۴۱۹ ق.
۶۷. هندی، متقی، کنز العمال فی سنین الاقوال و الافعال، بیروت، مؤسسة الرسالة، ۱۴۰۹ق.
۶۸. ابن بابویه، محمد بن علی، التوحید (للصدوق)، محقق / مصحح: حسینی، هاشم، قم، جامعه مدرسین، چاپ اول، ۱۳۹۸ ق.
۶۹. _____، الخصال (۲ج)، محقق / مصحح: غفاری، علی اکبر، قم، جامعه مدرسین، چاپ اول، ۱۳۶۲ ش.
۷۰. _____، معانی الأخبار، محقق / مصحح: غفاری، علی اکبر، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ اول، ۱۴۰۳ ق.

۷۱. _____، من لا يحضره الفقيه (۴ج)، محقق / مصحح: غفاری، علی اکبر، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ دوم، ۱۴۱۳ ق.
۷۲. طبسی، محمد جواد، حقوق فرزندان در مکتب اهل بیت:، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۷۶ ش.
۷۳. حسینی شاه عبدالعظیمی، حسین بن احمد، تفسیر اثنا عشري، تهران، میقات، چاپ اول، ۱۳۶۳ ش.
۷۴. قرشی، علی اکبر، تفسیر احسن الحدیث، تهران، بنیاد بعثت، چاپ سوم، ۱۳۷۷ ش.
۷۵. _____، قاموس قرآن، تهران، دارالکتب الإسلامية، چاپ ششم، ۱۳۷۱ ش.
۷۶. سید بن قطب، محمد، فی ظلال القرآن، بیروت، دارالشروق، چاپ هفدهم، ۱۴۱۲ ق.
۷۷. _____، محمد، التصوير الفنی فی القرآن، ترجمه زاهد ویسی، سنندج، آراس، چاپ اول، ۱۳۸۹ ش.
۷۸. _____، روش تربیتی اسلام، ترجمه محمد مهدی جعفری، شیراز، دانشگاه شیراز، ۱۳۷۵ ش.
۷۹. کراجکی، محمد بن علی، کنز الفوائد (۲ج)، محقق / مصحح: نعمة عبد الله، قم، دارالذخائر، چاپ اول، ۱۴۱۰ ق.
۸۰. آل سعدی، عبدالرحمن بن ناصر، تیسیر الکریم الرحمن، بیروت، مکتبة النهضة العربية، چاپ دوم، ۱۴۰۸ ق.
۸۱. محمدی اشتهاردی، محمد، لقمان و حکمت‌های دهگانه او در قرآن، بوشهر، موعود اسلام، چاپ اول، ۱۳۸۱ ش.
۸۲. مراغی، احمد بن مصطفی، تفسیر المراغی، بیروت، دار احیا التراث العربی، بی‌تا.
۸۳. عریضی، علی بن جعفر، مسائل علی بن جعفر و مستدرکاتها، قم، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، چاپ اول، ۱۴۰۹ ق.
۸۴. ابن حیون، نعمان بن محمد مغربی، دعائم الإسلام (۲ج)، محقق / مصحح: فیضی، آصف، قم، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، چاپ دوم، ۱۳۸۵ ق.
۸۵. ورام بن ابي فراس، مسعود بن عیسی، مجموعة ورام (۲ج)، قم، مکتبة فقیه، چاپ اول، ۱۴۱۰ ق.
۸۶. قائمی، علی، پرورش مذهبی و اخلاقی کودکان، تهران، امیری، چاپ چهارم، ۱۳۷۰ ش.
۸۷. _____، زمینه تربیت، چاپ هشتم، تهران، انتشارات امیری، ۱۳۷۸ ش.
۸۸. _____، نقش مادر در تربیت، تهران، انتشارات امیری، چاپ نهم، ۱۳۷۳ ش.

۸۹. سیف، سوسن و دیگران، روان‌شناسی رشد (۱)، تهران، سمت، چاپ چهاردهم، ۱۳۸۲ ش.
۹۰. بستانی، محمود، الاسلام و علم النفس، مشهد، مجمع البحوث الاسلامیه، ۱۴۰۹ ق.
۹۱. فراهیدی، خلیل بن احمد، کتاب العین، قم، انتشارات هجرت، چاپ دوم، ۱۴۱۰ ق.
۹۲. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، دمشق، دارالعلم، ۱۴۰۴ ق.
۹۳. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، دار صادر، ۱۴۱۴ ق.
۹۴. فخرالدین رازی، محمد بن عمر، مفاتیح الغیب، بیروت، دار إحياء التراث العربی، چاپ سوم، ۱۴۲۰ ق.
۹۵. قاسم احمد، مریم، نگاهی به زندگی قاریان مشهور قرآن کریم (همراه با گفتاری در باب سیر تحول قرائت قرآن مجید)، تهران، جهاد دانشگاهی، ۱۳۷۹ ش.
۹۶. صالح، حسین، خردسال‌ترین دانشمند، قم، مؤسسه جامعه القرآن الکریم، ۱۳۷۷ ش.
۹۷. _____، عاشقان قرآن، اصفهان، مرکز فرهنگی شهید آیت الله مدرس، ۱۳۷۷ ش.

(ب) فهرست مقالات

۹۸. پناهی، علی احمد و احمد حسین شریفی، بایسته‌های اخلاقی همسران و نقش آن در تربیت فرزندان، معرفت اخلاقی، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^۱، سال ۱، شماره ۱، ۱۳۸۸ ش.، ص ۱۱۹-۱۴۲.
۹۹. محلاتی، محمد سروش، تأملی در مشروعیت اجبار در تربیت دینی، فصلنامه تربیت اسلامی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، سال ۴، شماره ۹، ۱۳۸۸ ش.، ص ۶۳-۷۲.
۱۰۰. زهره کاشانی، علی اکبر، اصول تربیت دینی از منظر آیات و روایات، فصلنامه اسلام و پژوهش‌های تربیتی، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^۱، سال اول، شماره دوم، ۱۳۸۸ ش.، ص ۱۶۹-۲۰۲.
۱۰۱. صالحی، اکبر و رحیمه سادات تهامی، بررسی و تحلیل عوامل و موانع مؤثر در تربیت دینی بر مبنای سخنان حضرت علی^۷ در نهج البلاغة، فصلنامه تربیت اسلامی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، سال ۴، شماره ۹، ۱۳۸۸ ش.، ص ۷۵-۹۴.
۱۰۲. حیدری، گلشاد، آموزه‌های تربیتی حضرت لقمان^۷ در قرآن، قم، فصلنامه راه تربیت، سال پنجم، جامعه المصطفی^۹ العالمیه، ۱۳۸۹ ش.، شماره ۱۳، ص ۱۴۵-۱۶۴.

(ج) منابع اینترنتی

۱. مصاحبه با دکتر رقیه محمدی حافظ کل قرآن، معارف اسلامی، شماره ۴۵، ۱۳۷۹ ش.، > پایگاه اینترنتی حوزه: www.hawzah.net، < ۹۲/۲/۷.

۲. "داوود تلافی" معاون پژوهش و آموزش سازمان دارالقرآن الکریم در گفتگو با خبرگزاری قرآنی ایران (ایکنا)، ۱۳۹۰/۷/۳، < www.iqna.ir >، { ۱۳۹۲/۴/۶ }، شماره خبر: ۸۶۳۸۴۳.

د) نرم افزارها

۳. هاشمی، سید حسین، چیستی و اهداف تربیت، نرم افزار لوح فشرده فصلنامه پژوهش‌های قرآنی، دفتر تبلیغات اسلامی خراسان رضوی، نسخه سوم، ۱۳۹۰ ش.

۴. جامع التفاسیر نور

۵. جامع الاحادیث نور